

فصلنامه اقتصاد کاربردی
دوره ۱۲، شماره ۴۳، زمستان ۱۴۰۱

امکان‌سنجی ایجاد خزانه اسلامی متمرکز و تأثیر آن بر فقر

نادر نامدار^۱، مهدی مرادی^{۲*}، یعقوب محمودیان^۳، مهدی صادقی شاهدانی^۴، رقیه حسن‌زاده^۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۸/۰۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۱/۲۰

DOI: 10.30495/JAE.2023.70167.1441

چکیده:

هدف این پژوهش توصیفی-اکتشافی^۱ بررسی امکان‌سنجی ایجاد خزانه اسلامی از محل وجوهات شرعی و تأثیر چنین خزانه‌ای بر فقر می‌باشد. وجود فقر بر دنیا و دین مردم تأثیر منفی می‌گذارد و با حاکمیت دینی در تعارض است. و این معرف اهمیت موضوع اهمیت پژوهش است. برای رسیدن به اهداف و فرضیات پژوهش از روش‌های آماری علم مدیریت و برای گردآوری داده‌ها از روش کتابخانه‌ای و میدانی و از ابزار پرسشنامه استفاده شده است. ارزیابی نرمال بودن توزیع داده‌ها با استفاده از آزمون کولموگروف - اسمیرنوف و ضرایب چولگی و کشیدگی مورد بررسی قرار می‌گیرد و برای بررسی مدل مفهومی پژوهش، تجزیه و تحلیل مشاهدات و اطلاعات پژوهش و بررسی تأثیر هم‌زمان متغیرهای مدل، از فن تحلیل عاملی اکتشافی و مدل‌سازی معادلات ساختاری استفاده شد. تحلیل با استفاده از نرم‌افزارهای تحلیل آماری SPSS^۲ و اسمارت SPLS^۳ در سطح معناداری ۰/۰۵ انجام شده است.

مربع ضریب تعیین^۴ برای خزانه اسلامی ۰/۴۸۱ و برای فقر ۰/۶۳۲، معیار قدرت پیش‌بینی مدل مربع کیوه^۵ برای خزانه اسلامی ۰/۲۸۹ و فقر ۰/۳۱۷ و مقدار برازش کلی^۶ تحلیل نرم‌افزار عددی قوی ۰/۵۸۸ به دست آمد که نشان از برازش مناسب مدل تحقیق و اثبات همبستگی متغیرهای پژوهش دارد^۷. یافته‌های پژوهش تأثیر مثبت ایجاد خزانه اسلامی بر فقرزدایی را اثبات می‌نماید.

کلمات کلیدی: وجوهات شرعی، خزانه اسلامی، فقر، حکومت اسلامی، خمس و زکات.

طبقه بندی JEL: I 32, G21, P46, O10, O20.

^۱ دانشجوی دکتری علوم اقتصادی، واحد میانه دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران. ایمیل: namdarf@yahoo.com

^۲ استادیار گروه اقتصاد دانشگاه پیام نور، تهران، ایران (نویسنده مسئول). ایمیل: namdarf@gmail.com

^۳ استادیار گروه اقتصاد دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. ایمیل: mahmodian61@gmail.com

^۴ دانشیار گروه اقتصاد دانشگاه امام صادق، تهران، ایران. ایمیل: sadeghi@isu.ac.ir

^۵ استادیار گروه مدیریت، واحد میانه دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران. ایمیل: hasanzadeh.r84@gmail.com

مقدمه

وضع موجود درآمدهای عمومی عمدتاً صادرات نفت و گاز و مشتقات آن، مالیات حکومتی و صادرات محصولات کشاورزی برای این اقتصاد کافی نیست و حکومت اسلامی تشکیل شده در ایران نیازمند تأمین منبع مالی برای فقرزدایی، از جمله روی آوردن به وجوهات شرعی عبادی و داوطلبانه است. بخشی از یافته‌های رسال؛ زکات و خمس بالقوه برای سال‌های ۱۳۸۷ لغایت ۱۳۹۳ را بالاتر از مقدار مالیات‌های وصول شده محاسبه نموده است، بنابراین این مقدار وجوهات شرعی قابلیت دارا شدن خزانه‌ای را دارد، که امکان‌سنجی ایجاد آن و تأثیرش بر فقر هدف این پژوهش است.

با توجه ماهیت ذاتی خزانه برآوردهای دقیقی از میزان پتانسیل جذب و توزیع مناسب وجوهات به صورت علمی به وجود خواهد آمد، از طرف دیگر برآورد دقیق و علمی از مقدار نیاز جامعه به وجوهات شرعی ارائه خواهد شد و مدیریت استراتژیک مالی^۸ برای توزیع مناسب و هدفمند وجوهات در بین نیازمندان پیاده‌سازی خواهد شد و دولت‌مردان نسبت به اجرایی نمودن برنامه‌های راهبردی و استراتژیک خود جهت وصول و توزیع درآمد این خزانه در بین جامعه و دهک‌های نیازمند و فقیر جامعه به عمل خواهند آورد.

جامعه آماری این پژوهش تعداد ۵۰ نفر از دانشمندان و علماء اقتصاد اسلامی موسسه سمت می‌باشند. برای امکان‌سنجی آرای و نظر جامعه آماری پژوهش از روش آماری دلفی استفاده شده و اطلاعات جمع‌آوری شده نیز توسط دو نرم‌افزار آماری SPSS و اسمارت SPSL مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. دلیل استفاده از نرم‌افزار اسمارت SPSL کم بودن پرسشنامه دریافتی از جامعه آماری است. با توجه به آنکه پژوهش اکتشافی است و تاکنون برای پرسشنامه و سؤالات آن و متغیرهای مستقل، وابسته میانجی معیار استاندارد و تبیین نظری ارائه نشده است، برای رفع این محدودیت از تحلیل عاملی اکتشافی از تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده استفاده شده است.

۱- ادبیات موضوع و پیشینه تحقیق

یافته‌های بخشی از رساله که این مقاله از آن استخراج شده، نشان می‌دهد خمس و زکات بیشترین اهمیت کاربردی در بین بیست نوع وجه شرعی دارند. به همین منظور در

پیشینه تحقیق خمس و زکات برای نهادسازی خزانه اسلامی جهت مبارزه با فقر مورد بررسی قرار می‌گیرد.

اگر چه برای زکات جهت رفع فقر در جوامع اسلامی پیشینه نهادسازی و بررسی اثرات آن بر فقر وجود دارد، برای وجوه شرعیه خمس رایج در دنیا تشیع نهادسازی و بررسی برای مبارزه با فقر تحصیل نگردید.

در مورد زکات عسکری و صالحی نصرآبادی (۱۳۹۹) به نقل از ناجی میدانی؛ مرتضوی کاخکی و ارشدی، (۱۳۹۱) می‌نویسند که وضعیت کشورهای اسلامی در دریافت و اداره زکات در دو حوزه جمع‌آوری و توزیع، مورد توجه اکثر کشورهای اسلامی بوده و به تبعیت از این دو حوزه، منجر به ایجاد نهادهای لازم شده است. علی‌رغم توافق بر اصل زکات در بین مذاهب مختلف مسلمانان، تفاوت‌های فقهی در روش‌های اجرا در مذاهب مختلف، منجر به عدم انسجام در نحوه مدیریت زکات شده است؛ استفاده از تجارب برخی از کشورهای مسلمان که همت سازماندهی و مدیریت، برای اجرای این واجب الهی کرده‌اند، برای کشوری چون ایران، در چارچوب فقه شیعه می‌تواند مفید باشد.

۱-۱- نهاد سازی

۱-۱-۱- نمونه‌های کشورهای اسلامی در مورد نهادسازی وصول زکات

خمس و زکات بخش مهمی از نظام مالیاتی اسلام هستند و به عنوان منابع مالی برای درآمد حکومت اسلامی و همچنین فقرزدایی تشریح شده‌اند، در کشورهای اسلامی تاسیس نهادهای اسلامی زکات سابقه طولانی دارد. زکات در بعضی کشورها مانند عربستان سعودی، یمن، مالزی و سودان با ایجاد نهاد «بیت الزکات» و «صندوق زکات» به صورت اجباری و در بعضی کشورها مانند اردن، بنگلادش، پاکستان، کویت و مصر به صورت اختیاری اجرایی و پس از دریافت، طبق شرع توزیع می‌شود. پس از تشکیل حکومت اسلامی در ایران، اقدامی جهت اجرای نظام مالیاتی اسلامی به خصوص در مورد دو منبع گسترده خمس و زکات صورت نگرفته است. عسکری و صالحی نصرآبادی (۱۳۹۹).

نهادی سازی زکات در پاکستان

به اداره امارت‌های مختلف می‌شود که از گذشته بر جمع‌آوری و توزیع زکات زراعت و اثمار و انعام اشراف داشتند و آن را اداره می‌کردند. دومین اداره مربوطه «مدیریت سازمان زکات و درآمد» است که زیر نظر وزارت مالیه و اقتصاد ملی جمع‌آوری زکات مال الاجاره را از سال ۱۹۵۱ بر عهده دارد و پس از جمع‌آوری در اختیار سازمان تأمین اجتماعی که تابع وزارت کار و امور اجتماعی تحویل می‌دهد تا در بین مستحقین تقسیم شود. عسکری و صالحی نصرآبادی (۱۳۹۹) به نقل از عبدالله احمد علی، (۱۹۹۵)

در عربستان سعودی، اداره زکات و درآمد با کمیته‌های محلی (با همکاری و هماهنگی امرای روستاها و شهرهای کوچک) در مناطق مختلف کشور همکاری دارد. عسکری و صالحی نصرآبادی (۱۳۹۹) به نقل از العمر فؤاد عبدالله، (۱۹۹۵).

در قانون زکات این کشور، زکات بر سعودی‌ها واجب است و با اهل بحرین، کویت و قطر که معامله سعودی دارند مشمول مالیات بر درآمد هستند. در این قانون از معادن (هر نوع) کارخانجات، هتل‌ها، شرکت‌های فنی تولیدی و صاحبان ماشین‌های کرایه‌ای و دفاتر ساختمانی زکات دریافت می‌شود. هزینه‌های اداری و حقوق پرسنل سازمان زکات و درآمد از طریق بودجه عمومی دولت تأمین می‌شود. نظارت شرعی بر حسن اجرای امور بر طبق شرع و همه مسائل مبتلابه به شورای عالی قضائی جهت انشاء رأی ارجاع می‌شود. ادارات زکات جهت اندازه‌گیری و تعیین مقدار زکات اموال مکلفین با دیگر دستگاه‌های حکومتی ارتباط دارند؛ هیچ یک از دستگاه‌ها به موجب قانون نمی‌توانند از دادن اطلاعات خودداری کنند. هم اکنون اداره سازمان زکات و مالیات^۹ عربستان یکی از نهادهای دولتی است که به صورت سازمانی با وزیر مالیه مرتبط است. عسکری و صالحی نصرآبادی (۱۳۹۹) به نقل از اسماعیل پور (۱۹۹۲).

نهادی سازی زکات در سودان

زکات در سودان سابقه‌ی طولانی دارد و برای اولین بار به طور رسمی در سال در ایالت مهدیا مورد استفاده قرار گرفت. سودان «قانون صندوق زکات» را در ۱۹۸۰ میلادی برای پرداخت داوطلبانه زکات صادر کرد. در این قانون دستور ایجاد هیئت امنای صندوق زکات جهت اداره زکات و جمع‌آوری و

عسکری و صالحی نصرآبادی (۱۳۹۹) به نقل از محمد فیض (۱۹۹۵) می‌نویسند که تجربه عملی پاکستان درباره زکات در سال ۱۹۸۰ میلادی و عشر در سال ۱۹۸۳ میلادی به عنوان یک ابزار ضد فقر در سیاست اقتصادی با تشکیل هیئت انتصابی شروع شد و نظام بانکی به ظاهر اسلامی شد و دولت شروع به اسلامی کردن اقتصاد و فرمان جمع‌آوری زکات صادر کرد. قانون زکات تنها بر مسلمانان از دو روش مشارکت اختیاری و جمع‌آوری با کسر از اصل حساب‌های در دسترس انجام می‌شود. سازمان زکات پاکستان با نام «شورای مرکزی زکات» فعالیت می‌کند که بخش اداری زکات در وزارت اقتصاد و دارایی است، اما زیر نظر ۱۶ شورای مرکزی زکات که عضو به ریاست رئیس دادگاه عالی پاکستان دارد کار می‌کند.

قانون زکات پاکستان، زکات را تنها بر مسلمانان پاکستانی وضع کرده است و قانون مذاهب مختلف اعتقادی و فقهی را رعایت کرده است. موارد مشمول زکات در این کشور شامل پول نقد، وام‌های قابل دریافت، سرمایه تجاری معاملات، تولیدات کشاورزی و حیوانات است. تقسیم زکات توسط هیئت زکات می‌باشد؛ بدین صورت که وجوه به دست آمده را با واگذاری ابزار کار، بین افراد مستحق که از نظر بدنی سالم هستند و پرداخت نقدی به افراد مستحق که قادر به امرار معاش نیستند، تقسیم می‌کند. همچنین هیئت مذکور تأمین کمک هزینه دانش‌آموزان مستحق برای همه سطوح آموزشی را با رعایت حق تقدم با مناطق روستایی به عهده دارد. بدینوسیله در پاکستان حدود ۵۰ درصد از خانواده‌های روستایی تحت پوشش برنامه‌های کمکی زکات قرار گرفته‌اند. قانون پاکستان ۹۰ درصد از پول زکات را به فقرا اختصاص می‌دهد عسکری و صالحی نصرآبادی (۱۳۹۹) به نقل از سلیمانی امیری و فرشی، (۱۳۹۰).

نهادی سازی زکات در عربستان سعودی

در سال ۱۹۵۱ فرمان سلطنتی برای استیفای کامل زکات، از افراد و موسسات صادر شد. و سپس مصوبه‌ای برای ایجاد نهاد خاص که کارهای دریافت مالیات بر درآمد را بر عهده بگیرد، صادر شد که «مدیریت سازمان زکات و درآمد» نام‌گذاری شد و تابع وزارت مالیه و اقتصاد ملی بود. بنابر مقتضیات زمان و تحولات تاریخی در کشور عربستان دو اداره مستقل و جدا از هم، متولی زکات هستند. اولین اداره مربوط

شد تا اینکه در سال ۱۹۵۳ میلادی، به موجب قانون شماره ۸۹ لغو گردید. قانون جدید با نام «مالیات خدمات اجتماعی» بر اخذ قیمت و مبلغی که بر عین اموالی مثل دام‌ها و کالاهای تجاری و وارداتی وارد شده است تصریح می‌کند و نیز به آن، برداشت ده درصد مالیات بر درآمد اضافه شد. قانون تا سال ۱۹۷۸ میلادی عمل شد تا اینکه در این سال، به موجب قانون موقت شماره ۳ که در آن پرداخت زکات داوطلبانه گردید، لغو شد و شورای اداره صندوق زکات تشکیل شد. سپس قانون موقت شماره ۲، در سال ۱۹۸۲ میلادی صادر گردید. در این قانون به تخفیف کامل مبلغ زکات از مالیات بر درآمد اجازه داده شد. صندوق زکات پادشاهی اردن هاشمی اکنون زیر نظر اداره اوقاف و امور اسلامی این کشور است و دار الافتا در سال ۲۰۰۹ طی فتوایی پرداخت زکات واجب و مستحب اموال به این صندوق را جایز دانست. عسکری و صالحی نصرآبادی (۱۳۹۹) به نقل از سایت: aliftaa.jo

نهادسازی زکات در مصر

در مصر بانک اجتماعی ناصر به موجب قانون شماره ۶۶ سال ۱۹۷۱ میلادی تأسیس شد که یکی از وظایف این بانک، جمع‌آوری و توزیع زکات از طریق بخش تأمین اجتماعی است. عسکری و صالحی نصرآبادی (۱۳۹۹) به نقل از العمر فؤاد عبدالله، (۱۹۹۵).

صندوق زکات امارات متحده عربی

صندوق زکات امارات متحده عربی براساس قانون اتحادی شماره ۴ توسط شیخ زاید بن سلطان آل نهیان در نوامبر ۲۰۰۳ برابر تشکیل شد و متولی دریافت و مصرف زکات و مبارزه با فقر در این کشور است. این صندوق دارای برنامه و استراتژی ۲۰۱۴-۲۰۱۶ هست که در آن ارزش‌های ذاتی و اهداف صندوق زکات این کشور تدوین شده است. تعهد و همکاری، امانت، شفافیت، نوآوری و توجه به توسعه مستمر و کیفیت از ارکان صندوق ذکر شده است. عسکری و صالحی نصرآبادی (۱۳۹۹) به نقل از سایت صندوق زکات امارت متحده عربی، (۱۹۹۲).

نهادسازی برای زکات در کویت

قبل از اکتشاف نفت در کویت زکات اجباری از دام و شتر و محصولات کشاورزی و شیلات برقرار بود که مردم به زکات گیرندگان دولتی «مرکی» (پاک‌کننده) می‌گفتند و پس از

توزیع آن تحت نظارت شورای عالی اوقاف و امور دینی داده شده است. پنج سال پس از اجرای داوطلبانه زکات، حکومت قانون پرداخت الزامی زکات را در شش فصل و ۴۶ ماده صادر کرد و بر اموال باطنی و اموال ظاهری وضع گردید. همچنین دیوان «دیوان زکات و مالیات» تابع ریاست جمهوری شد. سپس شش سال بعد زکات و مالیات از هم جدا شدند و به موسسه زکات، «دیوان زکات» گفته شد که تابع وزارت امور اجتماعی و برنامه‌ریزی زکات و امور آوارگان گردید و سپس در سال ۱۹۸۹ میلادی به وزارت ارشاد و تبلیغ ملحق شد. عسکری و صالحی نصرآبادی (۱۳۹۹) به نقل از قانون الزکاه و الضرائب فی السودان، (۱۹۸۴).

شورای فتاوی شرعی بر اجرای این قانون نظارت دارد و متولی آن است. در سودان نهاد مالی زکات زمانی که عنوان «صندوق زکات» را داشت، زیر نظر مجلس اعلای اسلامی بود. سپس دارای شخصیت مستقل شد و دیوان زکات و مالیات نام‌گذاری شد که زیرمجموعه ریاست جمهوری شد؛ پس از آن با نام «دیوان زکات» زیرمجموعه وزارت امور اجتماعی قرار گرفت و در نهایت زیرمجموعه وزارت ارشاد و تبلیغ شد. «دیوان زکات» برای تمام انواع اموال و درآمدها، زکات در نظر گرفته است و به جز زکات فطریه، تمام زکات‌ها باید از طریق قانون به دولت پرداخت می‌شود و در عین حال، قانون اجازه می‌دهد تا زکات دهنده بتواند ۲۰ درصد از زکات خود را به مردم پرداخت کند، تعیین چگونگی توزیع و اولویت هزینه‌های زکات با مسئولیت «دیوان زکات» است، اداره کل اطلاعات زکات نیز روشن کردن ذهن مردم را، در رابطه با وظیفه‌ای که در قبال پرداخت زکات دارند عهده‌دار است، همچنین این اداره راهنمایی مسئولان و سرپرستان کمیته‌های جمع‌آوری زکات و تحقیقات مورد لزوم درباره آن را انجام می‌دهد. عسکری و صالحی نصرآبادی (۱۳۹۹) به نقل سلیمانی امیری و فرشی (۱۳۹۰).

صندوق زکات پادشاهی اردن هاشمی

در اردن، ابتدا قانون زکات در سال ۱۹۴۴ میلادی صادر شد. در این قانون تصریح شده است که جمع‌آوری زکات به الزام قانون است و باید به طور نقدی از دام‌ها، زمین‌های زراعی، کالاهای تجاری و اموال و کالاهای وارداتی، دریافت گردد. این قانون همچنین بر تشکیل شورای اداره صندوق و بر جوانب صرف اموال زکوی تصریح دارد. این قانون به مدت ۹ سال اجرا

بنیاد زکات در ایالات متحده امریکا^{۱۰}

در کنار کشورهای اسلامی برخی سازمان‌های مردم‌نهاد و خیریه نیز برای دریافت زکات وجود دارد به عنوان مثال «بنیاد زکات امریکا»^{۱۱} که از جامعه مسلمانان این کشور وجوهات شرعی دریافت می‌کند و در سراسر دنیا خدمات خیریه انجام می‌دهد. این مؤسسه در سال ۲۰۰۱ میلادی در ایالات متحده ساخته شده است و هدف از آن، کمک به به پروژه‌های مختلف است که منجر به توانمندسازی افراد و جوامع برای رفع مشکلات معیشتی می‌گردد. بنیاد زکات آمریکا در بیش از چهل کشور در قاره‌های گوناگون جهان فعال است، فعالیت اصلی خود را در چهار حوزه زیر متمرکز کرده که عبارتند از:

- ۱- غذا و آب برای نیازمندان: این نیازهای اساسی برای پاسخگویی به نیازهای فوری نیازمندان.
  - ۲- ساخت مدارس: ساخت مدارس مخصوصاً برای اطفال.
  - ۳- تأمین مسکن برای نیازمندان و ساخت یتیم‌خانه‌ها.
  - ۴- ساخت مراکز بهداشتی: ارائه خدمات اولیه مراقبت‌های بهداشتی برای کمک به حفظ جوامع سالم.
- عسکری و صالحی نصرآبادی (۱۳۹۹).

نهادسازی برای زکات در ایران و اقدامات انجام شده

برای اجرا و پیاده‌سازی زکات، «ستاد احیای زکات» در سال ۱۳۸۷ ایجاد شد و در سال ۱۳۸۷ لایحه «قانون زکات» در مجلس شورای اسلامی مطرح و کلیات آن در سال ۱۳۸۸ تصویب و در نهایت این طرح در سال ۱۳۹۰ با هفت ماده و سه تبصره نهایی شد و براساس مصوبه شورای زکات روند دریافت محلی و منطقه‌ای زکات در کشور اجرایی شد. با تأیید شورای نگهبان طرح زکات به صورت داوطلبانه و به کمک نهاد کمیته امداد امام خمینی (ره) اجرایی و عملیاتی گردید اما در مورد خمس با وجود نظرات فقهی که آن را منبع مالی حکومت اسلامی می‌دانند، هنوز اقدامی صورت نگرفته‌است. از سال ۱۳۸۳ دبیرخانه اجرایی زکات و مسئولیت جمع‌آوری زکات در سطح کشور بنا بر امر مقام معظم رهبری به کمیته امداد واگذار شده است؛ اعضای شورای مرکزی زکات کشور توسط ولی فقیه انتخاب می‌شوند و ساز و کار اجرایی دریافت زکات زیر نظر این شورا است که براساس قانون وظایف زیر را بر عهده دارد:

کشف نفت دریافت زکات لغو گردید و کمیته‌های محلی از سال ۱۹۷۲ جمع‌آوری داوطلبانه زکات را شروع کردند و اکنون در کویت پرداخت زکات داوطلبانه است، عسکری و برای آن «بیت الزکاه» براساس قانون شماره ۵ سال ۱۹۸۲ میلادی تشکیل شده است که هیئتی حکومتی دارای بودجه مستقل است. هدف بیت الزکات موارد زیر است:

الف- جمع‌آوری و توزیع اموال زکوی و خیرات و مصرف آن در مصارف شرعیه.

ب- برپایی و انجام کارهای خیری که دین حنیف اسلام به آن دعوت کرده است.

ج- تبلیغ و آگاهی دادن در مورد فریضه زکات و نقش آن در زندگی و افزایش روحیه همیاری و تعاون در بین افراد جامعه. صالحی نصرآبادی (۱۳۹۹) به نقل از سایت بیت الزکاه کویت

نهادسازی برای زکات در مالزی

اداره امور زکات در مالزی توسط نهادهای زکات انجام می‌شود. البته این به معنای آن نیست که کار اداره امور زکات در ایالت‌های مختلف مالزی به صورت سازمان یافته و منسجم انجام می‌گیرد. از آنجایی که مالزی از ایالت‌های مختلف تشکیل شده و این کشور براساس قانون اساسی آن به صورت فدرالی اداره می‌شود، در نتیجه برای هر یک از ایالت‌ها اعمال حاکمیت قوانین دینی در محدوده خاصی اجازه می‌دهد؛ بنابراین اداره زکات در هر ایالتی ویژه آن ایالت است و نتیجه‌اش الگوهای مختلف اداری است. عسکری و صالحی نصرآبادی (۱۳۹۹) به نقل از اسماعیل پور (۱۳۹۲) در مالزی، در سطح ایالت‌ها تنها از محصول برنج زکات دریافت می‌شود، هر چند در بین ایالت‌های مختلف، در مورد نصاب زکات برنج، اختلاف وجود دارد. در سال ۱۹۸۰ میلادی تأسیس «بیت زکات و مال» کامل شد و تحت نظارت و سلطه حکومت‌های محلی ایالت‌های مالزی که بالغ بر ۱۴ ایالت می‌شد قرار گرفت. سپس در سال «۱۹۸۶ قانون فدرالی زکات» مبنی بر هماهنگ‌سازی زکات در ایالت‌های مختلف صادر شد. عسکری و صالحی نصرآبادی (۱۳۹۹) به نقل از العمر، فؤاد عبدالله، اداره مؤسسات الزکاه فی المجتمعات المعاصره، کویت (۱۹۹۶) شورای زکات مرکزی بر آن نظارت دارد. در این قانون بر وجوب زکات مشاغل آزاد و حقوق کارمندان تأکید شده است.

ماده ۲- وظایف شورای مرکزی زکات عبارت است از:
الف - تعیین خط‌مشی‌های اساسی در خصوص جمع‌آوری و مصرف زکات و تنظیم ضوابط و معیارهای مربوطه.

ب- سیاستگذاری امور تبلیغی و آموزشی در جهت آشنایی و هدایت مردم به ادای زکات.

پ- برنامه‌ریزی جهت ایجاد هماهنگی، نظارت و مشارکت مؤثر استانداران، فرمانداران، بخشداران، شوراهای اسلامی شهر روستا و ائمه جمعه و جماعات سراسر کشور در اجرای این قانون.

ماده ۳- هرگونه اقدام در مورد زکات از قبیل جمع‌آوری و اولویت‌های مصرف آن مطابق نظر ولی‌فقیه و با اذن ایشان انجام می‌گیرد. وظایف دولت نیز در ماده ۴ قانون زکات مشخص شده است. شورای زکات براساس حکم مقام معظم رهبری فعالیت می‌کند و زکات‌ها نیز براساس فقه و مذهب هر منطقه جمع‌آوری و مصرف می‌شود و طبق این قانون عمل می‌شود. زکات در ایران اختیاری است و سازمانی در این زمینه وجود ندارد. اقلامی که زکات به آنها تعلق می‌گیرد و نرخ زکات، براساس نظر علمای شیعه محاسبه می‌شود. آنچه مهم است این است که روند پرداخت زکات هر سال رو به افزایش بوده است و به دلیل ساماندهی نسبی و ایجاد ساز و کار اداری اندک نسبت به گذشته درآمدهای زکات افزایش چشم‌گیری داشته است. عسکری و صالحی نصرآبادی (۱۳۹۹).

۱-۲- تأثیر توزیع خمس و زکات در مبارزه با فقر

۱-۲-۱- پیشینه داخلی

کیاءالحسینی (۱۳۸۰) در مقاله «برآورد خمس ارباح مکاسب به عنوان یکی از منابع مالی اسلامی در تأمین اجتماعی» وجوه خمس را از نظر فقهی و نظری در اسلام بررسی و خمس حاصل از ارباح مکاسب را طی دوره ۱۰ ساله (از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵) به دوروش خرد و کلان برآورد کرده است.

مسئله عدم کفایت وجوه زکات به تنهایی برای فقرزدایی توسط زمانی‌فر (۱۳۸۲) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود «ارزیابی و محاسبه توان فقرزدایی زکات در برخی از استان‌های منتخب» مورد بررسی قرار گرفته است. با بررسی

توانایی زکات بالقوه در رفع فقر استان‌های تهران، سمنان، اصفهان، مرکزی، چهارمحال و بختیاری، بوشهر، به این نتیجه رسیده است که بعلت علت بالا بودن میزان فقر و سنتی بودن کشاورزی زکات برای فقرزدایی در میان استان‌ها کفایت نمی‌کند.

اسماعیل‌پور دره (۱۳۸۷) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود «الگوی مناسب مؤسسات مالی زکات در جمهوری اسلامی ایران» کارایی، بهره‌وری و اثربخشی نامناسب در تحصیل و تخصیص زکات را اعلام و برای افزایش آن عوامل، پیشنهاد ایجاد مؤسسات مالی زکات در کشور داده است و خواستار ایفای نقش فقهی برای ایجاد مؤسسات و حکومت در قبال زکات نموده است و در نهایت الگوی مؤسسات مالی زکات را ارائه داده است.

عسکری و کاشیان (۱۳۸۹) در مقاله «آزمون بسندگی زکات و خمس در تأمین حداقل معیشت خانوارهای نیازمند در اقتصاد ایران طی سال‌های ۱۳۸۷-۱۳۸۰» با بررسی فرضیه «کفایت زکات با فرض انحصار آن در موارد نه‌گانه»، با استفاده از روش تحلیل آماری، به محاسبه ظرفیت بالقوه زکات، زکات فطره و خمس در اقتصاد ایران پرداخته است. با تبیین صورت گرفته از حداقل معیشت از نظر اسلام طی مهر و موم‌های مورد تحقیق و منابع برآورد شده خمس و زکات طی این مهر و موم‌ها؛ نتیجه‌گیری می‌نمایند که خمس و زکات کفایت و توانایی لازم برای فقرزدایی در کشور طی مهر و موم‌های ۱۳۸۷ لغایت ۱۳۸۰ را داشته است.

عسکری و کاشیان (۱۳۸۹) طی تحقیق خود به این نتیجه می‌رسند که هدف خداوند متعال از وضع زکات، حل مسئله فقر و تأمین حداقل معیشت خانوارهای نیازمند است. اگر مقدار زکات تعیین شده از جانب خداوند برای این منظور کفایت نمی‌کند، آنگاه خداوند متعال بر مقدار زکات می‌افزود. در مجموع به نظر می‌رسد که فلسفه وضع زکات و خمس حل مسئله فقر و تأمین حداقل‌های معیشتی خانوارهای نیازمند است. این قضیه کلی، در مورد اقتصاد ایران نیز صادق است؛ می‌توان ادعا کرد که پرداخت خمس و زکات توسط مردم و مصرف بهینه آن توسط مسئولان، فقر را در جامعه ریشه‌کن کرده و حداقل معیشت خانواده‌های نیازمند را تأمین خواهد کرد.

عسکری و کاشیان (۱۳۸۹) با استفاده از روش تحلیل

منسجم و ساختار مناسب را از مشکلات اصلی برای پیاده‌سازی مالیات‌های اسلامی نامیده است.

موحدی و رضایی (۱۳۹۱) در مقاله «ارتباط وجوهات شرعی و مالیات‌های حکومتی در الگوی پیشرفت اسلامی- ایرانی دلالت‌هایی برای حل پرداخت‌های دوسویه» ارتباط جاری نظام مالیاتی کشور و نظام مالیه وجوهات شرعی را نقد نموده و ارتباط مطلوب بین این دو را ارایه نموده‌اند.

فدایی و آتشکار (۱۳۹۲) در مقاله «بهره‌وری عوامل کل مالیات‌های اسلامی در ایران با روش مال‌کوئیست» به بررسی و ارزیابی تغییرات بهره‌وری عوامل کل ۳۱ مرکز کشوری ستاد احیاء زکات طی مهر و موم‌های ۱۳۸۶ لغایت ۱۳۹۰ با استفاده از شاخص بهره‌وری مال‌کوئیست پرداخته است. نتایج آنها نشان می‌دهد که طی این ۵ سال، کلیه مراکز ستاد احیاء زکات استان‌های کشور رشد فناوریانه مثبت داشت و همین مسئله باعث شد که اکثر مراکز ستاد احیاء زکات کشور دارای تغییرات بهره‌وری بالاتر از یک و مطلوبی داشته باشند.

شعبانی و کاشیان (۱۳۹۵) در مقاله «طراحی ساز و کار ورود خمس و زکات به نظام مالیاتی ایران و آثار بالقوه اقتصادی آن» ضمن اعلام نگاه حق الاماره بودن خود به خمس و زکات در سیستم جدید ساز و کار بیان می‌دارد که مسلمان مقید به پرداخت وجوهات شرعی، وجوهات خود را از طریق مستند برای سازمان امور مالیاتی کشور (برای مثال از طریق حساب بانکی) به ولی فقیه منتقل نماید و ولی فقیه ضمن تأمین وجوه مورد نیاز حوزه‌های علمیه و مراجع تقلید، مازاد آن را در اختیار دولت قرار دهد. شعبانی و کاشیان (۱۳۹۵) در همین مقاله نشان می‌دهند که ظرفیت بالقوه زکات و خمس در اقتصاد ایران آن قدر زیاد است که بتواند به عنوان منبعی عظیم در اختیار حکومت اسلامی قرار گیرد.

۱-۲-۲- پیشینه خارجی

نور، محمد صالح‌الدین، رحمان آر آی^{۱۲} (۲۰۱۵) در بررسی ارزیابی و اندازه‌گیری بهره‌وری دو سازمان وصول‌کننده و توزیع‌کننده زکات در کشور مالزی به این نتیجه می‌رسند که این سازمان‌ها منبع کافی داشته و آنها توانسته‌اند با کمک به کسب و کار، زندگی بهتری برای ذینفعان خود ایجاد کنند.

یودین احمد ارشاد^{۱۳} (۲۰۱۶) در بررسی سرمایه‌گذاری صندوق زکات در بازار سرمایه تأمین مالی خرد برای فقرزدایی

آماری، به محاسبه ظرفیت بالقوه زکات، زکات فطره و خمس در اقتصاد ایران می‌پردازند و پس از تبیین حداقل معیشت از نظر اسلام، منابع لازم را برای رفع فقر در جامعه ایران برآورد می‌نمایند و به این نتیجه می‌رسند در سال‌های پایانی دهه ۱۳۸۰، درآمد‌های خمس و زکات آن قدر زیاد بوده که برای رفع فقر در جامعه کافی باشد.

عسکری و کاشیان (۱۳۸۹) به نقل از ثامنی کیوانی (۱۳۷۸) می‌نویسند که زکات تنها ۱٫۶ درصد از مخارج دولت را تأمین می‌کند و لذا نمی‌تواند منبع مناسبی برای درآمد‌های دولت باشد. از ویژگی‌های مهم تحقیق وی، روشی است که در محاسبه ظرفیت بالقوه زکات به کار گرفته است.

عسکری و کاشیان (۱۳۸۹) به نقل از گیلک حکیم‌آبادی (۱۳۸۵) می‌نویسد که اگر زکات با درایت و مدیریت گردآوری و هزینه شود، قادر به تأمین مالی گروه بزرگی از فقیران است. ویژگی عمده این تحقیق در طرح مباحث اساسی فقهی اقتصادی زکات، به ویژه در برآورد صحیح و همچنین مصارف آن است.

زکات در هر کالایی متفاوت است و خداوند آن را برای کمک به فقیران مسلمان وضع کرده است. به اعتقاد او، زکات یکی از عبادت‌های مهم پنج‌گانه است؛ ولی در کنار آن، هدف مهمی را نیز دنبال می‌کند و آن ریشه‌کن کردن فقر و از بین بردن نابرابری‌هاست. او در ادامه به بررسی سیستم زکات در پاکستان می‌پردازد (عسکری و کاشیان، ۱۳۸۹ به نقل از فیض محمد، ۱۹۹۱).

بررسی آثار زکات در برنامه توسعه بنگلادش نشان می‌دهد که اگرچه دولت بنگلادش تلاش زیادی برای کاهش فقر می‌کند؛ اما هنوز به زکات به‌عنوان برنامه‌ای در الگوی توسعه این کشور که بتواند در کاهش فقر نقش داشته باشد، توجه نکرده است. اگر دولت به مسئله زکات توجه نماید، مقدار قابل‌توجهی از مخارج لازم برای کاهش فقر را تأمین می‌کند (عسکری و کاشیان ۱۳۸۹ به نقل کبیر حسن و جوانید مسرور خان، ۲۰۰۷).

کیاء‌الحسینی (۱۳۹۰) در مقاله «ملاحظات پیاده‌سازی مالیات‌های اسلامی» ضمن بررسی نظام مالیاتی، ۱۸ مورد ملاحظات پیاده‌سازی و اصلاح نظام مالیاتی را استخراج می‌نماید. طبق یافته‌های ایشان مهم‌ترین مسئله در این ملاحظات استقلال حوزه‌های علمیه است. وی نبود قوانین

برخوردار است.

الف) وجوهات شرعی

طبق فرضیه پژوهش وجوهات شرعی در ارتباط با خزانه اسلامی یک متغیر ملاک است، که تحت تاثیر متغیر مستقل است. پژوهشگر این تغییرات را روی متغیر مستقل انجام می‌دهند و اثرات کلی آن را روی متغیرهای وابسته مورد بررسی قرار می‌دهند. در تحقیقات به متغیرهای مستقل علت و به متغیرهای وابسته معلول نیز گفته می‌شود. در پژوهش‌های همبستگی، متغیرهای وابسته را متغیر "ملاک" می‌نامند. از آنجا که خزانه اسلامی بر وجوهات شرعی نیز تاثیر می‌گذارد، با ایجاد خزانه اسلامی پرداخت وجوهات شرعی افزایش می‌یابد، بنابراین نسبت به متغیر وابسته وجوهات شرعی یک متغیر پیش بین (متغیر مستقل) مفروض می‌گردد.

ب) خزانه اسلامی

طبق فرضیه پژوهش خزانه اسلامی یک متغیر مستقل نسبت به متغیر فقر محسوب می‌شود، یعنی خزانه اسلامی بر روی فقر تاثیر مستقیم دارد. با این متغیر توسط محقق، انتخاب و اندازه‌گیری می‌شود. در پژوهش‌های آزمایشی و شبه آزمایشی، متغیر مستقل توسط محقق، مورد تغییر و دستکاری قرار می‌گیرد و اثرات کلی آن، مشاهده و مورد بررسی قرار می‌گیرد ولی در تحقیقات و پژوهش‌های غیرآزمایشی، دست خوش تغییر قرار نمی‌گیرند و متغیری است که از قبل وجود دارد و تاثیر آن روی متغیر وابسته فرض می‌شود. در روش تحقیق و پژوهش‌های همبستگی متغیر مستقل، "متغیر پیش بین" نامیده می‌شود.

ج) فقر:

طبق فرضیه پژوهش فقر در ارتباط با خزانه اسلامی یک متغیر ملاک است، که تحت تاثیر متغیر مستقل است.

در بنگلادش، نتیجه‌گیری می‌کند که با سرمایه‌گذاری زکات در بازار سرمایه توسط هشت بانک خصوصی متولی دریافت و توزیع زکات طبق نظر فقه‌های اسلامی با بهبود اقتصاد و بازار کار و اشتغال و تولید که منجر به رفع فقر شده است.

از بررسی پیشینه پژوهش به این نتیجه می‌رسیم که اکثر کشورهای اسلامی به تاثیر مهم زکات برای فقرزدایی پی برده و برای وصول و توزیع آن شروع به نهادسازی و تدوین قانون نموده‌اند. در بسیاری از کشورهای اسلامی پرداخت زکات اختیاری می‌باشد و امور وصول و توزیع زکات در اکثر کشورها توسط دولت‌ها انجام می‌گیرد.

طبق مطالعات انجام شده و برآوردها و پژوهش‌های موردی انجام شده در خصوص زکات و خمس در ایران، می‌توان نتیجه‌گیری کرد که خمس و زکات تکاپوی مقابله با فقر و بهبود شرایط زندگی مستمندان در ایران را دارد، اما فقهای صاحب مرجعیت و علمای دینی در نهادسازی و تدوین قانون برای این جمع‌آوری و وصول خمس و زکات و رفع مشکل فقهی در این خصوص گامی برنداشته و اراده‌ای برای این کار وجود ندارد.

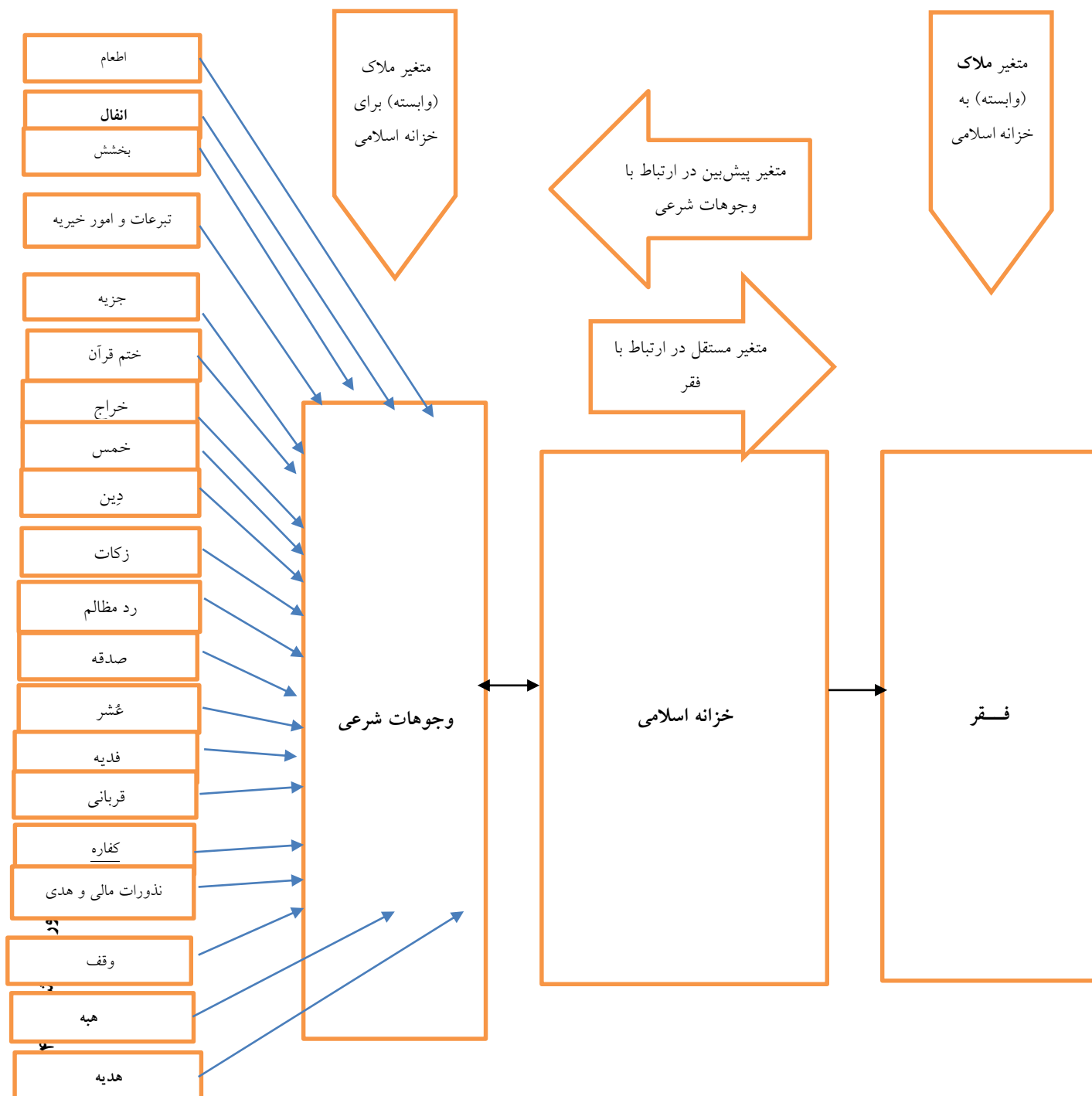
۲- مدل مفهومی

مدل مفهومی سند راه پژوهشگر است که با تبیین و سپس سنجش ارتباطات علمی متغیرها، موجبات نیل پژوهشگر اهداف پژوهش می‌باشد و از مطالعات و بررسی‌های پژوهشگر تحصیل می‌شود. که روابط این متغیرها توسط ابزار سنجش علم آمار مورد ارزیابی و نیکویی قرار می‌گیرد.

در شرع تشیع بیست نوع وجوه شرعی وجود دارد که می‌توان از آن بعنوان منابع مالی ایجاد خزانه اسلامی استفاده کرد. که عبارتند از اطعام، انفعال، تبرعات و امور خیریه، جزیه، ختم قرآن، خراج، خمس، دین، زکات، رد مظالم، صدقه، عشر، فدیة، قربانی، کفاره، نذورات مالی و هدی، وقف، هبه، هدیه که در میان آنها خمس و زکات از اهمیت مالی و اجرایی بالایی

نمودار شماره ۱- مدل مفهومی پژوهش

۱-۳-۱ متغیر وجوهات شرعی متغیر ملاک برای خزانه اسلامی است.

۳-۳-۳ فقر با خزانه اسلامی رابطه دارد، فقر متغیر وابسته خزانه اسلامی است.

۴- نوآوری و محدودیت پژوهش:

۳- فرضیه‌های پژوهش

۳-۱- خزانه اسلامی با وجوهات شرعی و فقر رابطه دارد، خزانه اسلامی متغیر پیش‌بین وجوهات شرعی است و متغیر مستقل در ارتباط با متغیر فقر هست.

۳-۲- وجوهات شرعی با خزانه اسلامی رابطه دارد،

۴-۱- نوآوری پژوهش:

ایجاد خزانه اسلامی و مدل مفهومی و اجرایی آن برای اولین بار مطرح می‌شود؛ بنابراین بررسی تأثیر وجوهات شرعی در قالب یک خزانه اسلامی متمرکز بر فقر نیز نوآورانه قلمداد می‌گردد.

۴-۲- محدودیت‌های پژوهش

محدودیت منابع و پیشینه اغلب نظری از چالش‌های بزرگ نویسندگان این پژوهش می‌باشد. شرایط خاص به وجود آمده از شرایط قرنطینه‌ای بیماری ویروس کرونا مانع انجام مصاحبه حضوری با دانشمندان علم اقتصاد اسلامی شد.

۵- تعاریف عملیاتی و شناسه پژوهش**۵-۱- تعاریف عملیاتی پژوهش****۵-۱-۱- خزانه اسلامی**

نمره‌ای است که آزمودنی‌ها به سؤالات گزینه‌های پرسشنامه شماره‌های ۳، ۵، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵ و ۲۳ پاسخ می‌دهند.

۵-۱-۲- وجوهات شرعی:

میانگین نمره‌ای است که آزمودنی‌ها به سؤالات گزینه‌های پرسشنامه از شماره‌های ۱، ۲، ۴، ۷، ۶، ۸، ۱۶ پاسخ می‌دهند.

۵-۱-۳- فقر:

میانگین نمره‌ای است که آزمودنی‌ها به سؤالات گزینه‌های پرسشنامه از شماره‌های ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۲، پاسخ می‌دهند.

۵-۲- شناسه پژوهش**۵-۲-۱- نوع پژوهش**

براساس هدف پژوهش حاضر کاربردی-اکتشافی هست و براساس نحوه گردآوری داده‌ها پژوهش حاضر تحقیق توصیفی از نوع همبستگی می‌باشد.

۵-۲-۲- روش و ابزار گردآوری داده‌ها

روش و ابزار گردآوری داده‌های این پژوهش روش کتابخانه‌ای و میدانی و ابزار پرسشنامه (به صورت بسته) می‌باشد.

پرسشنامه تهیه شده در سامانه پرسشنامه ساز پرسا متعلق به پژوهشگاه علوم و فنون فناوری اطلاعات ایران

(ایران داک) به آدرس لینک <https://porsa.irandoc.ac.ir/s/ThhZjQ> برای جامعه آماری به صورت الکترونیکی تهیه، ارسال و دریافت گردید.

۴-۲-۵- جامعه آماری

جامعه آماری این پژوهش تعداد ۵۰ نفر از دانشمندان و علماء اقتصاد اسلامی موسسه سمت می‌باشد. تعداد کل جامعه آماری ۵۰ نفر می‌باشد.

۴-۲-۵- روش نمونه‌گیری

در این پژوهش، محقق از نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده می‌نماید.

۴-۲-۵- حجم نمونه

با استفاده از جدول مورگان^{۱۴} استخراج شده و حجم آن ۴۴ نفر می‌باشد.

۶- تعاریف مفهومی پژوهش**۶-۱- خزانه اسلامی**

خزانه‌ای اکتشافی است که تحت نظر شورای مراجع تقلید جهت جمع‌آوری، هزینه کرد طبق موازین شرع تشکیل می‌گردد.

۶-۲- وجوهات شرعی

سایت ویکی شیعه در وجوهات جمع وجوه به معنای پول‌هاست در لغت‌نامه دهخدا و فرهنگ سخن آمده است، که یکی از معانی عرفی وجوهات؛ خمس، زکات و رد مظالمی است که به برخی از مجتهدان پرداخت می‌شود. برخی وجوهات را وجوهات بری، پول‌هایی که به خاطر احسان و نیکوکاری به دیگران پرداخت می‌شود، دانسته‌اند.

فقها از اصطلاح «وجوهات شرعی» در موضوعات مختلف فقهی استفاده کرده‌اند. عده‌ای با اشاره به اینکه در فقه به تعریف «وجوهات شرعی» پرداخته نشده است، آن را اصطلاح فقهی ندانسته، بلکه اصطلاح عرفی (اصطلاحی که در میان مردم رایج است) می‌دانند و معنای عرفی آن را همه پول‌هایی دانسته‌اند که به خاطر احکام شرع توسط مکلفان پرداخت می‌شود.

۶-۳- فقر

به دلیل طبیعت چندبعدی فقر و فقیر، ارائه تعریف

شاخص‌های اجتماعی که با کمک آنها می‌توان فقر را اندازه‌گیری نمود عبارت‌اند از:

حداقل نیازهای اساسی: که از ۱۵ شاخص تشکیل شده است، برخی از این شاخص‌ها عبارت‌اند از: مجموعه شاخص‌های سازمان همکاری اقتصادی و توسعه^{۱۸}.

۱- امید به زندگی ۲ - نرخ مرگ‌ومیر (نوزاد، بچه‌ها، بزرگسالان) ۳- درصد کودکانی که دچار کم‌وزنی هستند ۴ - متوسط سال‌های دبستان ۵ - تولید ناخالص داخلی سرانه ۶- درآمد سرانه خانوار ۷ - نرخ بیکاری ۸- دسترسی به آب سالم و...

شاخص توسعه انسانی: این شاخص ترکیبی را شبکه جهانی (برنامه) پیشرفت و توسعه ملل متحد^{۱۹} در سال ۱۹۹۰ معرفی نمود که بر سه مؤلفه استوار است: طول عمر که براساس امید به زندگی در بدو تولد تعریف می‌شود، میزان آموزش و باسوادی و سطح زندگی که برحسب تولید ناخالص داخلی سرانه و قدرت خرید تعریف می‌شود.

شاخص فقر انسانی: این شاخص را نیز شبکه جهانی (برنامه) پیشرفت و توسعه ملل متحد معرفی نمود. این شاخص، محرومیت زندگی را از سه بعد منعکس می‌کند: طول عمر، دانش و سطح زندگی. محرومیت از بعد طول عمر برحسب درصد افرادی که انتظار می‌رود قبل از چهار سالگی بمیرند و محرومیت در دانش برحسب درصد افراد بالغ بی‌سواد و محرومیت در سطح زندگی از ترکیب سه متغیر: درصد افرادی که به آب سالم دسترسی ندارند، درصد افرادی که به خدمات بهداشتی دسترسی ندارند و درصد کودکان پنج ساله‌ای که دچار کم‌وزنی هستند به دست می‌آید.

۷- روش‌شناسی و یافته‌ها

۷-۱- روش کار

برای رسیدن به اهداف و تایید یا رد فرضیات پژوهش از روش‌های آمار توصیفی و آمار استنباطی استفاده شده است تا با ارائه جداول واضح بتوان به اهداف و فرضیات پژوهش با عنوان «امکان‌سنجی ایجاد خزانه اسلامی متمرکز از محل وجوهات شرعی و تأثیر آن بر فقر» دسترسی پیدا کرد. ابتدا گزینه‌های هر سؤال امتیازبندی

جامع و دقیقی از اصطلاح فقر مشکل است. فقر را می‌توان از جهات گوناگون تعریف و تقسیم‌بندی نمود. تعاریف ذیل طی دهه‌های مختلف برای فقر ارائه شده است (ارض روم چیلر، ن، ۱۳۸۴).

الف) تعریف تانسند: تانسند^{۱۵} در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ اعتقاد داشت که افراد، خانوارها و گروه‌های جمعیتی را زمانی می‌توان فقیر به حساب آورد که با فقدان منابع برای کسب انواع رژیم‌های غذایی، مشارکت در فعالیت‌ها و شرایط و امکانات معمول زندگی مواجه باشند.

ب) تعریف سن: سن^{۱۶} در سال ۱۹۸۱ اشاره کرده است که فقر را باید به صورت محرومیت از قابلیت‌های اساسی در نظر گرفت و نه صرفاً پایین بودن درآمدها که ضابطه متعارف شناسایی فقر است. البته محرومیت، خود مفهومی نسبی است که ممکن است در مکان‌ها و زمان‌های متفاوت، تعاریف متفاوتی داشته باشد. آنچه چشم‌انداز قابلیت در تحلیل فقر انجام می‌دهد این است که درک ما را از ماهیت و علل فقر و محرومیت گسترش می‌دهد.

ج) تعریف بانک توسعه آسیا: فقر محرومیت از دارایی‌ها و فرصت‌هایی است که هر فرد مستحق آنها می‌باشد.

د) تعریف بوت وروانتری^{۱۷}: این دو اقتصاددان در اواخر قرن نوزدهم تلاش کردند که بین فقر مطلق و نسبی تمایز قائل شوند. فقر مطلق به عنوان ناتوانی در کسب حداقل استاندارد زندگی تعریف شده است و لذا بستگی به چگونگی تعریف حداقل معاش دارد و فقر نسبی به عنوان ناتوانی در کسب یک سطح معین از استانداردهای زندگی که در جامعه فعلی، لازم یا مطلوب تشخیص داده می‌شود، تعریف شده است. بنابراین در تعریف فقر نسبی به نابرابری در توزیع درآمد و ثروت بیش از میزان مطلق درآمد افراد توجه می‌شود. به منظور دستیابی به عمق نابرابری در توزیع درآمد یا مصرف (بین افراد یا خانوارها می‌توان درصد کل درآمد دریافت شده توسط فقیرترین قشر جامعه را با درصد درآمد دریافت شده توسط ثروتمندترین قشر مقایسه کرد. البته باید توجه داشت که این مفهوم در کشورهای مختلف به گونه‌ای مختلف تعریف می‌شود و در طی زمان بر اثر تحولات اقتصادی نیز تغییر یافته است.

تعریف فقر با استفاده از شاخص‌های اجتماعی:

اینکه توزیع داده‌ها نرمال است در سطح خطای ۵ درصد تست می‌شود؛ بنابراین اگر مقدار معناداری آزمون بزرگ‌تر مساوی ۰/۰۵ به دست آید، در این صورت دلیلی برای رد فرضیه صفر مبتنی بر اینکه داده‌ها نرمال است، وجود نخواهد داشت. به عبارت دیگر توزیع داده‌ها نرمال خواهد بود. برای آزمون نرمالیتی فرضیه‌های آماری به صورت زیر تنظیم می‌شود:

فرضیه H_0 : توزیع داده‌های مربوط به هر یک از متغیرها نرمال است.

فرضیه H_1 : توزیع داده‌های مربوط به هر یک از متغیرها نرمال نیست.

چولگی میزان عدم تقارن توزیع را اندازه‌گیری و بیان می‌کند، این میزان برای توزیع نرمال صفر است، پس در بررسی ضرایب چولگی متغیرهای تحقیق چنانچه ضریب چولگی به اندازه کافی به صفر نزدیک باشد، داده‌های مربوط به آن متغیر دارای توزیع نرمال هستند.

کشیدگی نشان‌دهنده قله‌مندی یا درجه اوج یک توزیع احتمالی است، این میزان برای توزیع نرمال ۳ است. برای مقادیر بیشتر از ۳ می‌گوییم توزیع تیزتر از نرمال و برای مقادیر کمتر از ۳ می‌گوییم توزیع پهن‌تر از نرمال است. در نرم‌افزار مقدار کشیدگی منهای ۳ حساب می‌شود، در این صورت این میزان برای توزیع نرمال صفر می‌باشد. برای مقادیر بیشتر از صفر می‌گوییم توزیع تیزتر از نرمال و برای مقادیر کمتر از صفر می‌گوییم توزیع پهن‌تر از نرمال است. پس در بررسی مقادیر مربوط به کشیدگی متغیرهای تحقیق چنانچه این مقدار به اندازه کافی به صفر نزدیک باشد، داده‌های مربوط به آن متغیر دارای توزیع نرمال هستند.

می‌شوند. سپس داده‌های کیفی به اعداد تبدیل می‌گردند و از آنجایی که هر شاخص برگرفته از برآیند چند سؤال پرسشنامه است، لذا مجموع امتیازات سؤالات مرتبط کدگذاری شده، محاسبه می‌گردد. به منظور توصیف داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی شامل آماره‌های فراوانی، میانگین و انحراف معیار بهره برده شده است. برای استفاده از آزمون آماری مناسب برای بررسی فرضیات پژوهش، نرمال بودن توزیع داده‌ها با استفاده از آزمون کولموگروف - اسمیرنوف^{۲۰} و ضرایب چولگی و کشیدگی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

برای بررسی مدل پژوهش، تجزیه و تحلیل مشاهدات و اطلاعات پژوهش و بررسی تأثیر هم‌زمان متغیرهای مدل، از مدل‌سازی معادلات ساختاری استفاده شد. ضمناً تحلیل با استفاده از نرم‌افزارهای تحلیل آماری SPSS نسخه ۲۱۲۶ و اسمارت PLS نسخه ۲۲۳ در سطح معناداری ۰/۰۵ انجام شده است.

۷-۲- تجزیه و تحلیل توصیفی یافته‌ها

با توجه به اینکه هدف پژوهش «امکان‌سنجی ایجاد خزانه اسلامی متمرکز از محل وجوهات شرعی و تأثیر آن بر فقر» است، بایستی آزمون نرمال بودن برای داده‌های جمع‌آوری‌شده را انجام داد تا در بررسی فرضیات از آزمون مناسب استفاده نمود.

۷-۲-۱- نرمالیتی متغیرهای پژوهش (روش استنباطی: آزمون کولموگروف - اسمیرنوف)

از بررسی عادی یا نرمال بودن کشیدگی و چولگی توزیع داده‌ها و آزمون کولموگروف - اسمیرنوف استفاده می‌شود تا از نرمال بودن داده‌ها اطمینان حاصل گردد. هنگام بررسی نرمال بودن داده‌ها فرضیه صفر مبتنی بر

جدول ۱- نتایج آزمون نرمالیتی برای متغیرهای پژوهش

نام متغیر	تعداد	آماره آزمون کولموگروف - اسمیرنوف	مقدار معنی‌داری آزمون کولموگروف - اسمیرنوف	چولگی	کشیدگی
وجوهات شرعی	۰/۲۳۸	۰/۰۰۰	۱/۰۹۳	-۰/۰۲۴	-۰/۵۳۹
خزانه اسلامی	۰/۱۲۴	۰/۰۵۲	۰/۵۶۱	-۰/۷۷	-۰/۸۳
فقر	۰/۱۵	۰/۰۰۷	-۰/۸۵۸	۰/۴۰۲	-۰/۲۸۱

منبع: یافته‌های پژوهش

با توجه به جدول (۷-۱)، مقدار معنی‌داری آزمون

کولموگروف - اسمیرنوف برای بعضی متغیرها کوچکتر از

۰/۰۵ می‌باشد. به عبارتی با توجه به این آزمون فرض نرمال بودن داده‌ها برای این متغیرها تأیید نمی‌شود. بنابراین برای بررسی فرضیات و برازش مدل مفهومی پژوهش با توجه به اینکه حجم نمونه کوچک می‌باشد، از نرم‌افزار مدل‌سازی معادلات ساختاری اسمارت PLS استفاده می‌شود.

۷-۲-۲- بررسی برازش مدل پژوهش

قبل از بررسی برازش مدل پژوهش بهتر است متغیرهای مشاهده و مکنون تعریف شوند.

متغیرهای مشاهده‌پذیر یا آشکار^{۲۳}: متغیرهایی هستند که مستقیماً توسط ابزار سنجش تحقیق اندازه‌گیری می‌شوند.

متغیرهای مکنون یا پنهان^{۲۴}: متغیرهایی هستند که به طور مستقیم نمی‌توان آنها را سنجید بلکه خود توسط متغیرهای مشاهده‌پذیر (گویه یا سؤالات) سنجیده می‌شوند. در مدل‌سازی معادلات ساختاری، دو نوع متغیرهای مکنون وجود دارد که با شکل بیضی نمایش داده می‌شوند.

متغیر مکنون برون‌زا (مستقل): در مدل ساختاری، نقش علی را به عهده داشته و از آنجا که فقط مسیریابی از آن خارج می‌شود، به عنوان متغیرهای برون‌زا نام برده می‌شوند.

متغیر مکنون درون‌زا (وابسته): در مدل ساختاری نقش معلول را داشته و از آنجا که مسیریابی از سوی متغیرهای دیگر به آن وارد می‌شود به عنوان متغیرهای درون‌زا نام برده می‌شوند.

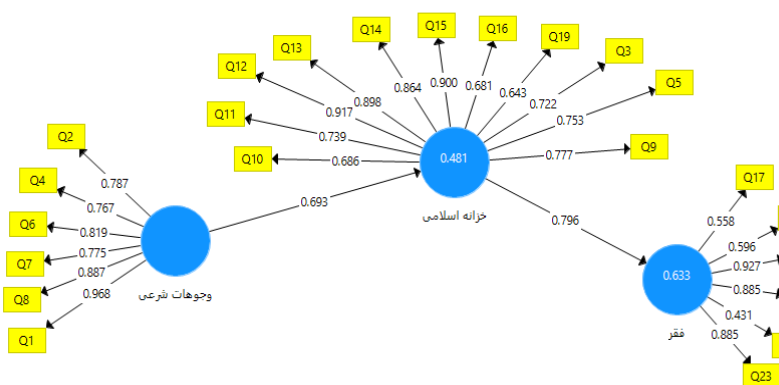
به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق، از روش دو مرحله‌ای هالاند^{۲۵} (۱۹۹۹) برای مدل‌یابی به روش حداقل مربعات جزئی استفاده شده است. مرحله اول شامل تعیین مدل اندازه‌گیری از طریق پایایی و روایی است و مرحله دوم شامل تعیین مدل ساختاری از طریق تحلیل شاخص‌های برازندگی، ضرایب تعیین و تحلیل مسیر است. در مرحله اول از برآورد روایی و پایایی به منظور بررسی مدل اندازه‌گیری استفاده می‌شود که روش‌های تأییدی هماهنگی داده‌ها با یک ساختار عاملی معین را بررسی می‌نمایند. در واقع، تحلیل عاملی تأییدی شایستگی گویه‌هایی که برای معرفی متغیرها برگزیده شده‌اند را بررسی می‌کند. در مرحله دوم از تحلیل مسیر شاخص‌های برازش مدل و ضریب تعیین جهت بررسی مدل ساختاری استفاده می‌شود.

۷-۲-۳- ارزیابی مدل اندازه‌گیری

یک مدل اندازه‌گیری مربوط به بخشی از مدل کلی می‌شود که دربرگیرنده یک مؤلفه به همراه سؤالات مربوط به آن مؤلفه است. در مدل مربوط به تحقیق همان‌طور که در نمودار (۷-۱) نمایش داده شده است، ۳ مدل اندازه‌گیری مربوط به ۳ مؤلفه تحقیق وجود دارد. بنابراین برای تحلیل مدل کلی نیاز به بررسی ۳ مدل اندازه‌گیری (برای ۳ مؤلفه) موجود است. برای بررسی برازش مدل‌های اندازه‌گیری سه معیار پایایی، روایی همگرا و روایی واگرا استفاده می‌شود.

۷-۳-۱- مدل ضرایب استاندارد:

نمودار ۷-۱- مدل ضرایب استاندارد

منبع: یافته‌های پژوهش

۷-۳-۲- پایایی^{۲۶}:

پایایی یا قابلیت اعتماد مشخص می‌سازد که ابزار

اندازه‌گیری در صورت اجرا در شرایط یکسان تا چه اندازه نتایج یکسانی دارد. بدین معنی که اگر محقق پرسشنامه خود را دوباره و یا به صورت موازی اجرا کند و نتایج هر دو یکسان باشد، پرسشنامه از پایایی کامل برخوردار است. پایایی از سه طریق شامل بررسی ضرایب بارهای عاملی، ضرایب آلفای کرونباخ^{۲۷} و پایایی ترکیبی، صورت می‌پذیرد.

۷-۲-۳-۲-۱- ضرایب بارهای عاملی^{۲۸}:

بارهای عاملی از طریق محاسبه مقدار همبستگی

سؤالات یک عامل با آن عامل محاسبه می‌شوند که اگر این مقدار برابر یا بیشتر از ۰/۴ شود، مؤید این مطلب است که واریانس بین عامل و سؤالات آن از واریانس خطای اندازه‌گیری آن عامل بیشتر بوده و پایایی در مورد آن مدل اندازه‌گیری قابل قبول است. نکته مهم در اینجا این است که اگر محقق پس از محاسبه بارهای عاملی بین عامل و سؤالات آن با مقادیر کمتر از ۰/۴ مواجه شد، باید آن سؤال را اصلاح نموده و یا از مدل پژوهش حذف نماید. در مدل تحقیق به بررسی ضرایب بارهای عاملی هریک از سؤال‌های مربوط به ۳ عامل پرداخته شده است:

جدول ۲- ضرایب بارهای عاملی

نام متغیر	وجوهات شرعی	خزانه اسلامی	فقر
Q1	۰/۹۶۸	۰/۶۶۶	۰/۵۷۶
Q2	۰/۷۸۷	۰/۵۴۹	۰/۳۸۴
Q4	۰/۷۶۷	۰/۵۲۷	۰/۵۶۸
Q6	۰/۸۱۹	۰/۶۱۳	۰/۳۸۸
Q7	۰/۷۷۵	۰/۴۲۵	۰/۳۸۳
Q8	۰/۸۸۷	۰/۶۵۲	۰/۶۰۶
Q3	۰/۶۰۷	۰/۷۲۲	۰/۴۳۳
Q5	۰/۵۸۸	۰/۷۵۳	۰/۴۵۵
Q9	۰/۷۳۰	۰/۷۷۷	۰/۴۹۸
Q10	۰/۴۰۰	۰/۶۸۶	۰/۴۷۳
Q11	۰/۲۷۷	۰/۷۳۹	۰/۶۰۰
Q12	۰/۶۰۹	۰/۹۱۷	۰/۸۱۸
Q13	۰/۵۸۷	۰/۸۹۸	۰/۷۴۵
Q14	۰/۶۳۶	۰/۸۶۴	۰/۶۹۳
Q15	۰/۶۳۱	۰/۹۰۰	۰/۶۹۰
Q16	۰/۳۳۲	۰/۶۸۱	۰/۶۰۵
Q19	۰/۳۴۹	۰/۶۴۳	۰/۵۸۹
Q17	۰/۰۳۲	۰/۱۷۱	۰/۵۵۸
Q18	۰/۱۳۸	۰/۳۱۹	۰/۵۹۶
Q20	۰/۵۴۱	۰/۷۷۰	۰/۹۲۷
Q21	۰/۴۸۳	۰/۷۳۲	۰/۸۸۵
Q22	۰/۲۸۹	۰/۲۷۸	۰/۴۳۱
Q23	۰/۶۸۵	۰/۷۹۲	۰/۸۸۵

مربوطه هستند. مدل اصلی در این تحقیق از ۳ عامل که هر کدام یک یا چند سؤال دارند، تشکیل شده است. همان طور که در جدول (۷-۲) مشاهده می شود سؤال های مربوط به هر عامل نسبت به خود آن عامل همبستگی بیشتری دارند تا نسبت به عامل های دیگر.

بررسی مورد ب: معیار مهم دیگری که با روایی و اگر ا مشخص می گردد، میزان رابطه یک عامل با سوا لاتش در مقایسه با رابطه آن عامل با سایر عامل هاست، به طوری که روایی و اگر ای قابل قبول یک مدل حاکی از آن است که یک عامل در مدل تعامل بیشتری با سؤالات خود دارد تا با عامل های دیگر. روایی و اگر ا وقتی در سطح قابل قبول است که میزان میانگین واریانس استخراج شده برای هر عامل بیشتر از واریانس اشتراکی بین آن عامل و عامل های دیگر در مدل باشد. برای بررسی مورد (ب) به صورت زیر عمل می شود:

ماتریس زیر ماتریس همبستگی عامل های تحقیق می باشد:

جدول ۷-۴- ماتریس همبستگی مؤلفه های پژوهش

نام متغیر	خزانه اسلامی	فقر	وجوهات شرعی
خزانه اسلامی	۱/۰۰۰		
فقر	۰/۶۹۶	۱/۰۰۰	
وجوهات شرعی	۰/۶۹۳	۰/۵۸۴	۱/۰۰۰

منبع: یافته های پژوهش

شده مربوط به هر یک از ۳ عامل می باشد. در جدول (۷-۵) مقادیر قطر اصلی با عدد ۱ نشان داده شده اند. بنابراین ماتریس فورنل و لارکر برای بررسی روایی و اگر ا در جدول زیر ترسیم شده است:

اندازه گیری است که دو موضوع را پوشش می دهد: الف) مقایسه میزان همبستگی بین سؤال های یک عامل با آن عامل در مقابل همبستگی آن سؤال ها با عامل های دیگر^{۳۸}.

ب) مقایسه میزان همبستگی یک عامل با سؤال هایش در مقابل همبستگی آن عامل با سایر عامل ها.

بررسی مورد (الف): در این روش میزان همبستگی بین سؤالات یک عامل با آن عامل و میزان همبستگی بین سؤالات یک عامل با عامل های دیگر مقایسه می گردد. در صورتی که مشخص شود میزان همبستگی بین یک سؤال با عامل های دیگر غیر از عامل خود بیشتر از همبستگی آن سؤال با عامل مربوط به خود است، روایی و اگر ای مدل زیر سؤال می رود. برای بررسی مورد الف از جدول (۷-۲) استفاده می شود. ردیف های این جدول به سؤالات و ستون های آن نیز به عامل های مدل پژوهش تعلق دارند. مقادیری که درون خانه های جدول جای دارند، بیانگر میزان همبستگی سؤالات با عامل های

روش فورنل و لارکر برای بررسی روایی و اگر ا ماتریسی^{۳۹} را پیشنهاد می دهند که این ماتریس مشابه ماتریس فوق است با این تفاوت که قطر اصلی این ماتریس حاوی جذر مقادیر میانگین واریانس استخراج

جدول ۵- بررسی روایی و اگر ای مؤلفه های اصلی پژوهش به روش (ب)

نام متغیر	خزانه اسلامی	فقر	وجوهات شرعی
خزانه اسلامی	۰/۷۸۶		
فقر	۰/۶۹۶	۰/۷۳۹	
وجوهات شرعی	۰/۶۹۳	۰/۵۸۴	۰/۸۳۷

منبع: یافته های پژوهش

همبستگی دو عامل بیشتر است.

۷-۲-۴- آزمون مدل ساختاری

بعد از بررسی برازش مدل های اندازه گیری نوبت به

همان گونه که در جدول (۷-۵) مشخص شده است، در جاهایی که بارنگ تیره مشخص شده است مقدار جذر میانگین واریانس استخراج شده هر عامل از مقدار

معیار، ضرایب معنی‌داری مقادیر تی می‌باشد. ابتدایی‌ترین معیار برای سنجش رابطه‌ی بین عامل‌ها در مدل، اعداد معنی‌داری t است. در صورتی‌که مقدار این اعداد از ۱/۹۶ بیشتر شود، نشان از صحت رابطه‌ی بین عامل‌ها و در نتیجه تأیید فرضیه‌های پژوهش در سطح اطمینان ۰/۹۵ است. البته باید توجه داشت که اعداد فقط صحت رابطه را نشان می‌دهند و شدت رابطه بین عامل‌ها را نمی‌توان با آن سنجید.

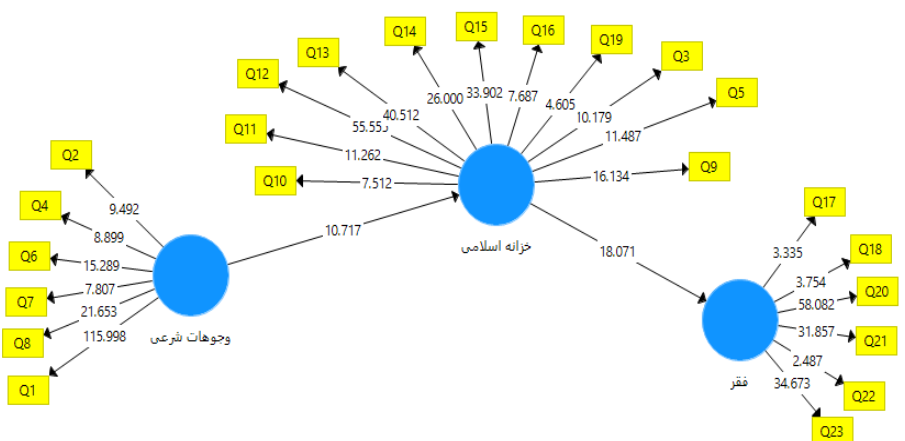
برازش مدل ساختاری پژوهش می‌رسد. بخش مدل ساختاری برخلاف مدل‌های اندازه‌گیری، به سؤالات (متغیرهای آشکار) کاری ندارد و تنها عامل‌های پنهان همراه با روابط میان آن‌ها بررسی می‌گردد.

۷-۲-۴-۱- ضرایب معنی‌داری مقادیر تی^{۴۰}

برای بررسی برازش مدل عاملی تأییدی پژوهش از چندین معیار استفاده می‌شود که اولین و اساسی‌ترین

۷-۲-۴-۲- مدل ضرایب معنی‌داری - مدل ساختاری

نمودار ۷-۲-۷- مدل ضرایب معنی‌داری، مدل ساختاری

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۶- بررسی روابط درون مدل ساختاری

مقدار معناداری	T-Value	خطای استاندارد	ضرایب استاندارد	بررسی رابطه‌ها درون مدل ساختاری تحقیق
۰/۰۰۰	۱۰/۷۱۷	۰/۰۶۶	۰/۶۹۳	وجوهات شرعی ← خزانه اسلامی
۰/۰۰۰	۱۸/۰۷۱	۰/۰۴۰	۰/۷۹۶	خزانه اسلامی ← فقر

با توجه به مندرجات جدول (۶-۷) که برای همه‌ی رابطه‌ها نشان داده شده است بین تمام عامل‌های مدل رابطه معنی‌داری برقرار است زیرا مقدار تی برای این رابطه‌ها بیشتر از ۱/۹۶ می‌باشد.

۶-۳-۴-۳- معیار ضریب مربع تعیین^{۴۱}

ضریب مربع تعیین معیاری است که برای متصل کردن بخش اندازه‌گیری و بخش مدل ساختاری به کار می‌رود و نشان از تأییدی دارد که یک عامل برون‌زا یا مستقل بر یک عامل درون‌زا یا وابسته می‌گذارد. یکی از مزیت‌های اصلی در روش حداقل مربعات جزئی یا پی ال

اس این است که این روش قابلیت کاهش خطاها در مدل‌های اندازه‌گیری و یا افزایش واریانس بین عامل‌ها و سؤالات را دارد. در یک پژوهش ضریب مربع تعیین مربوط به عامل‌های پنهان درون‌زای (وابسته) مدل است. ضریب مربع تعیین معیاری است که نشان از تأثیر یک عامل برون‌زا بر یک عامل درون‌زا دارد و سه مقدار ۰/۳۳، ۰/۱۹، ۰/۶۷ و به عنوان ملاک‌هایی برای مقادیر ضعیف، متوسط و قوی در نظر گرفته می‌شود. مقدار ضریب مربع تعیین برای عامل‌های برون‌زا یا مستقل برابر صفر است. با توجه به جدول (۷-۱۰) مقدار ضریب مربع تعیین برای همه

عامل‌های وابسته مدل در حد متوسط و قوی قرار دارد و ساختاری، تأیید می‌شود. با توجه به مقدار ملاک، مناسب بودن برازش مدل

جدول ۷- مقادیر ضریب مربع تعیین برای متغیرهای پژوهش

متغیرهای پژوهش	R Square
خزانه اسلامی	۰/۴۸۱
فقر	۰/۶۳۳

منبع: یافته‌های پژوهش

۷-۳-۴- معیار مربع کیو ۴۲

این معیار که توسط استون و گیزر^{۴۳} در سال ۱۹۷۵ معرفی شد، قدرت پیش‌بینی مدل را مشخص می‌سازد. به اعتقاد آن‌ها مدل‌هایی که دارای برازش مدل عاملی تأییدی قابل قبول هستند، باید قابلیت پیش‌بینی سؤالات مربوط به عامل‌های وابسته مدل را داشته باشند. بدین معنی که اگر در یک مدل، روابط بین عامل‌ها به درستی تعریف شده باشند، عامل‌ها قادر خواهند بود تا تأثیر کافی بر سؤالات یکدیگر گذاشته و از این راه فرضیه‌ها به درستی تأیید شوند. مقدار مربع کیو باید در مورد تمامی عامل‌های وابسته مدل محاسبه شود. در صورتی که مقدار مربع کیو در مورد یک عامل وابسته صفر و یا کمتر از صفر شود، نشان از آن دارد که روابط بین عامل‌های دیگر مدل و آن عامل وابسته به خوبی تبیین نشده است و

در نتیجه مدل احتیاج به اصلاح دارد. این معیار قدرت پیش‌بینی مدل را مشخص می‌سازد و در صورتی که مقدار مربع کیو در مورد یکی از عامل‌های درون‌زا سه مقدار ۰/۰۲، ۰/۱۵ و ۰/۳۵ را کسب نماید، به ترتیب نشان از قدرت پیش‌بینی ضعیف، متوسط و قوی عامل یا عامل‌های برون‌زای مربوط به آن دارد.

SSO = جمع مقادیر مربع مربوط به سؤالات.

SSE = جمع مربع مقادیر خطا در پیش‌بینی سؤالات

عامل وابسته.

همان‌طور که در جدول (۷-۸) مشاهده می‌شود این معیار برای همه عوامل درون‌زا متوسط و قوی می‌باشد که این نشان می‌دهد که عامل‌های برون‌زا (مستقل) در پیش‌بینی عامل‌های وابسته مناسب هستند و برازش مناسب مدل ساختاری را بار دیگر تأیید می‌سازد.

جدول ۸- مقادیر مربع کیو برای متغیرهای پژوهش

متغیرهای پژوهش	SSO	SSE	1-SSE/SSO
خزانه اسلامی	۵۵۰	۳۹۱/۲۵۱	۰/۲۸۹
فقر	۳۰۰	۲۰۵/۰۴۷	۰/۳۱۷

منبع: یافته‌های پژوهش

۷-۳-۵- آزمون مدل کلی

مدل کلی شامل هر دو بخش مدل اندازه‌گیری و مدل ساختاری می‌شود و با تأیید برازش آن، بررسی برازش در یک مدل کامل می‌شود.

۷-۳-۵-۱- معیار نیکویی برازش ۴۴

معیار نیکویی برازش برای برازش کلی مدل در تحلیل PLS استفاده می‌شود. به عبارت دیگر ما از معیار یا شاخص نیکویی برازش برای بررسی اعتبار یا کیفیت مدل در تحلیل PLS استفاده می‌کنیم. این شاخص نیکویی برازش عددی بین صفر تا یک است که هر چه مقدار آن

به یک نزدیک‌تر باشد نشان از اعتبار و کیفیت بالاتر مدل است.

معیار نیکویی برازش مربوط به بخش کلی مدل‌های ساختاری است. بدین معنی که توسط این معیار محقق می‌تواند پس از بررسی برازش بخش اندازه‌گیری و بخش مدل ساختاری پژوهش خود، برازش بخش کلی را نیز کنترل نماید. معیار نیکویی برازش توسط تننهاوس و همکاران^{۴۵} در سال ۲۰۰۴ ابداع گردید و فرمول آن در زیر آمده است:

Communality (مقادیر اشتراکی) = این مقدار از

میانگین مجذور بارهای عاملی هر عامل به دست می‌آید.

درون‌زای مدل است.

با توجه به سه مقدار ۰/۰۱، ۰/۲۵ و ۰/۳۶ که به‌عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی برای نیکویی برازش معرفی شده است و حصول مقدار ۰/۵۸۸ برای نیکویی برازش، نشان از برازش مناسب مدل دارد.

$$GOF = \sqrt{R^2 * Communality}$$

Communality = از میانگین مقادیر اشتراکی هر

عامل درون‌زای مدل به دست می‌آید.

R^2 = میانگین مقادیر R Square عامل‌های

جدول ۹- بررسی معیار GOF

Communality	R Square	متغیرهای پژوهش
۰/۶۱۷	۰/۴۸۱	خزانه اسلامی
۰/۵۴۷	۰/۶۳۳	فقر
۰/۷۰۰	-	وجوهات شرعی
۰/۶۲۱	۰/۵۵۷	میانگین

منبع: یافته‌های پژوهش

$$GOF = \sqrt{0.557 \times 0.621} = 0.588$$

در مجموع با عنایت به نتایج به دست آمده باید گفت با توجه به مراحل که جهت تصدیق مدل اندازه‌گیری و محاسبات روایی سازه و تشخیصی و به دنبال آن آزمون روابط بین سازه‌های تحقیق انجام شد، مدل ارائه شده توسط پژوهشگر تأیید می‌شود.

۸- نتیجه‌گیری و ارائه مدل اجرایی کار

با توجه به مفروضات تأیید شده پژوهش خزانه اسلامی با وجوهات شرعی و فقر رابطه دارد و وجوهات شرعی وصل شده به خزانه اسلامی باعث کم شدن فقر می‌گردد و از طرفی با مصرف وجوهات شرعی و تبلور آثار آن، پرداخت وجوهات نیز بیشتر می‌گردد. به عبارتی خزانه اسلامی و وجوهات شرعی ارتباط دوطرفه دارند و تأثیر خزانه اسلامی بر فقر یک‌طرفه می‌باشد. با توجه به پیشینه تحقیق توانسته راه کار عملی و جمع بندی نظر محققان پیشین را با ارایه مدل اجرایی محقق نماید و اجرای آن پیامدهای زیر را خواهد داشت:

- ۱- تشکیل بانک‌های اسلامی که تحت قوانین اسلامی
- ۲- تقویت اقتصاد و کمک به رشد اقتصادی کشور؛
- ۳- از بین بردن هزینه‌های زائد دیوان‌سالاری جذب و توزیع وجوهات شرعی؛
- ۴- تمرکز و جمع‌آوری زکات و خمس از سوی پرداخت‌کنندگان؛
- ۵- انتقال وجوه مورد درخواست حاکم اسلامی جهت استفاده در بین مردم مستحق؛

۶- تهیه آمارهای روزانه و ماهانه دریافت و پرداخت خزانه اسلامی؛

۷- تخصیص اعتبارات بانک اسلامی ایران جهت به جریان انداختن قرض‌الحسنه بدون ربا؛

۸- همکاری با سازمان برنامه‌بودجه برای تهیه و تنظیم تخصیص اعتبارات رفع مستقیم فقر و کمک به مستمندان جامعه و حذف دستگاه‌ها و نهادهای اجرایی موازی؛

۹- حکومت اسلامی تجربه نوین دیگری در عرصه نوآوری اقتصادی و دینی و رهایی از دیکته‌های ناموفق اقتصاد غربی را تجربه می‌کند؛

۱۰- این خزانه محلی برای حمایت و پشتوانه بانکداری اسلامی و به‌تمام‌معنا بدون ربا خواهد بود که توان حمایت از اقتصاد ملی یک حکومت اسلامی دارد؛

۱۱- این خزانه بسط و گسترش عدالت اسلامی را ایجاد خواهد کرد؛

۱۲- مسئولین اقتصادی کشور قادر به اجرای برنامه‌های جامع استراتژیک اقتصادی جهت مصرف این وجوهات طبق شئون شرعی به منظور مقابله با فقر و افزایش رفاه اجتماعی آحاد مسلمین و جامعه را خواهند داشت؛

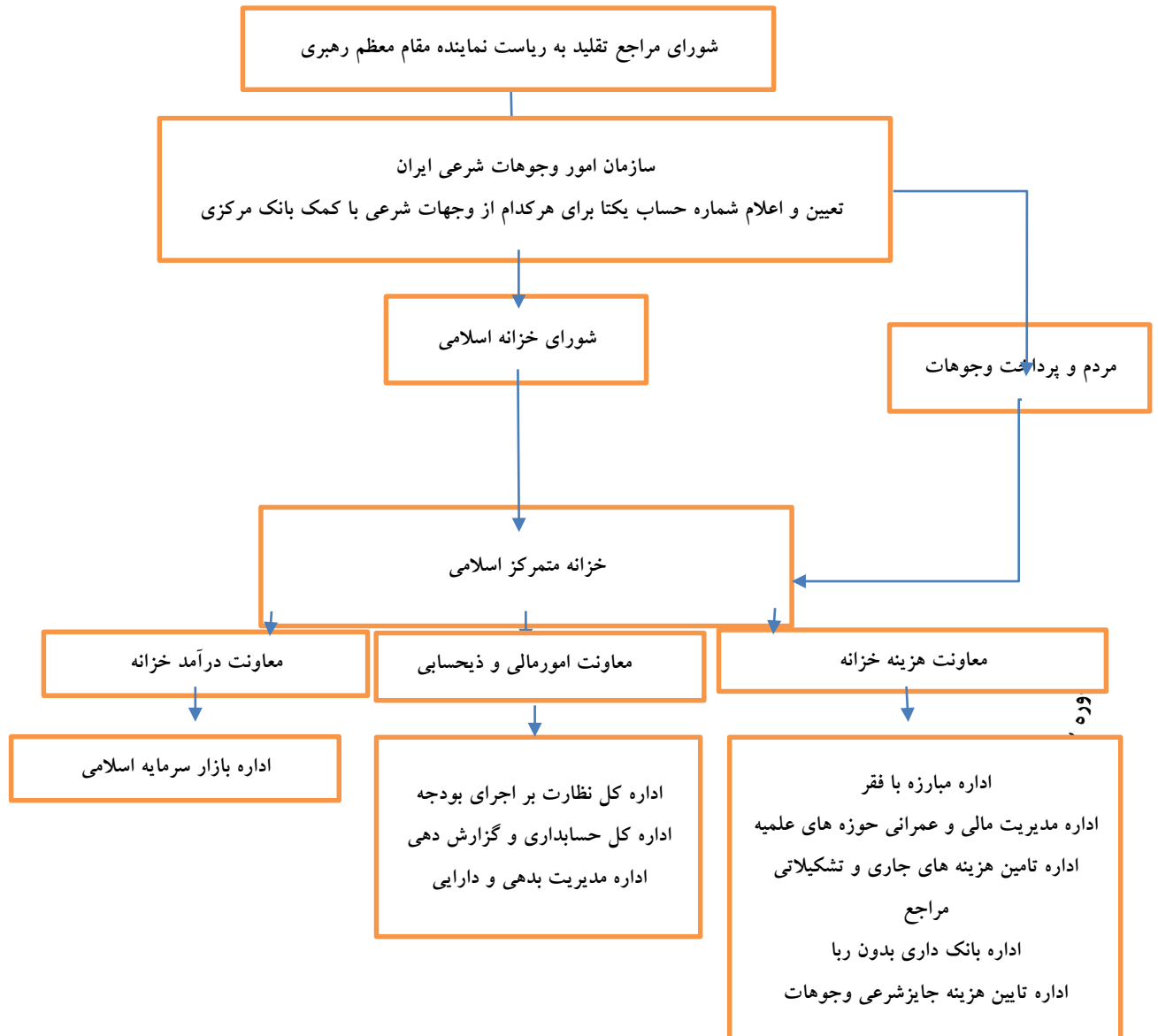
۱۳- با توجه به اصل بدهکاران و بستانکاران و ماهیت ذاتی خزانه، برآوردهای دقیقی از میزان پتانسیل جذب و اخذ وجوهات به صورت علمی بوجود خواهد آمد، از طرف دیگر برآورد دقیق و علمی از مقدار نیاز جامعه به کمک ارائه خواهد شد. دولت‌مردان به راحتی نسبت به

امکان‌سنجی انجام شده، شورای مراجع تقلید به ریاست نماینده مقام معظم رهبری می‌تواند به طور کامل توسط کارگزار شورا که همان شورای وجوهات شرعی است به صورت جامع و متمرکز نسبت به دریافت و مصرف وجوهات شرعی اقدام نماید. در این نهادسازی سازمان وجوهات شرعی ایران می‌توان از نحوه ایجاد و پیاده‌سازی موفق سازمان امور مالیاتی کشور الگوبرداری کرد. مدل اجرایی زیر جهت پیاده‌سازی مدل مفهومی ارائه می‌گردد:

اجرائی نمودن برنامه‌های راهبردی و استراتژیک خود جهت وصول و توزیع درآمد این خزانه در بین جامعه و دهک‌های نیازمند و فقیر جامعه به عمل خواهند آورد؛
۱۴- افزایش شفافیت مالی در جمع‌آوری و پرداخت وجوهات شرعی؛
۱۵- افزایش مشارکت و اعتمادسازی مردم با ایجاد شفافیت مالی.
براساس مبنای نظری و آراء جمع‌آوری شده و

نمودار شماره ۸-۱- مدل اجرایی پژوهش

مدل اجرایی پژوهش

با مدیریت شورای خزانه اسلامی تحت نظر سازمان امور

مدل اجرایی اکتشافی پژوهش ایجاد خزانه اسلامی را

اقتصاد اسلامی، - شماره ۳.
 عسکری، م. م و عرب صالحی نصرآبادی، ا (۱۳۹۹).
 نهادسازی زکات در کشورهای اسلامی؛ دلالت‌هایی برای
 اجرای مالیات‌های اسلامی در ایران، چهلمین کنفرانس
 همایش‌های مالی اسلامی.
 فدایی، م؛ آشکار، ص (۱۳۹۲). بهره ولی عوامل کل
 مالیات‌های اسلامی در ایران با روش مالم کوئیست.
 پژوهش مالیه اسلامی.
 کیاء الحسینی، س. ض (۱۳۸۰). برآورد خمس ارباح
 مکاسب؛ تأمین اجتماعی، شماره ۲.

کیاء الحسینی، س. ض (۱۳۹۰). ملاحظاتی پیرامون
 پیاده‌سازی مالیات‌های اسلامی، پژوهشنامه مالیات،
 شماره ۱۱.

Noor, Abd Halim Mohd, Mohamed
 Saladin Abdul Rasool, and Rahman RA Ali
 RMYSM. (2015): "Efficiency of Islamic
 Institutions: Empirical Evidence of Zakat
 Organizations' 733 Performance in
 Malaysia." Journal of Economics, Business
 and Management 3.2 282-286.

UDDIN, A. E (2016). Through Islamic
 Banks' Zakat House (IBZH): Investment of
 Zakah Funds in Microfinance to Remove
 Poverty in Bangladesh: A New Model.
 International Journal of Islamic Economics
 and Finance Studies. Yang S., Huang Y.;
 (2018). Status Quo, Problems, and Solutions:
 The Reform of China's Treasury
 Management System, Collge of Economics of
 Jinan University, Pages, 978-1-4244-7676-
 3/www. IEEEE.

یادداشت

این مدل از پژوهش در علم مدیریت جایگاهی ویژه‌ای دارد و از
 آن استفاده بسیاری می‌شود.

²SPSS26

³Smart PLS3

⁴R²

⁵Q²

⁶Goodness of Fit

وجوهات شرعی که توسط شورای مراجع تقلید به ریاست
 نماینده ولی فقیه ارائه می‌دهد.

در این مدل هزینه کرد وجوهات طبق موازین شرع
 در ساختاری کاملاً مشخص بنام معاونت هزینه خزانه و
 معاونت امور مالی و ذی‌حسابی برای کنترل و مدیریت
 استراتژیک مالی و گزارش‌دهی شفاف گردش مالی در نظر
 گرفته شده است. همچنین معاونت درآمد خزانه نقش
 عاملی بازار سرمایه اسلامی و مبارزه با رباخواری لحاظ
 می‌گردد.

منابع

ارض روم، چیلر ن (۱۳۸۴). ابعاد گوناگون فقر در
 ایران. مجموعه پژوهش‌های اقتصادی، بانک مرکزی،
 شماره ۲۷: ۱۴.

اسماعیل‌پور دره، م (۱۳۸۷). الگوی مناسب مؤسسات
 مالی زکات در جمهوری اسلامی ایران. پایان‌نامه
 کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه امام صادق.

سایت ویکی شیعه
[https://fa.wikishia.net/view\(1400/11/20\)](https://fa.wikishia.net/view(1400/11/20))
 شعبانی، ا؛ و کاشیان، ع (۱۳۹۵). طراحی سازوکار
 ورود خمس و زکات به نظام مالیاتی ایران و آثار بالقوه
 اقتصادی آن؛ مطالعات اقتصاد اسلامی، شماره ۱۶.

زمانی فرح (۱۳۸۲). ارزیابی توان فقرزدایی در برخی
 از استان‌های منتخب؛ تهران: پایان‌نامه کارشناسی ارشد،
 دانشگاه تهران.

عسکری، م. م و کاشیان، ع (۱۳۸۹). آزمون بسندگی
 زکات و خمس در تأمین معیشت خانوارهای نیازمند در
 اقتصاد ایران طی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۷، معرفت

این مقاله استخراج شده از رساله نویسنده مسئول مقاله می‌باشد و
 بررسی آمده بخشی از یافته‌های رساله می‌باشد.

۸- برنامه ریزی، سازماندهی، رهبری و کنترل منابع مالی جهت
 اثربخشی و کارایی پول و منابع و وجوهات، جهت رسیدن به
 اهداف تعیین شده.

⁹GAZT

¹⁰ZFA (Zakat Foundation of America)

¹¹ZFA

¹²Noor, Mohamed Saladin and Rahman RA

¹³UDDIN, A. E

¹⁴Morgan table

¹⁵Townsend

¹⁶Amartiya Kumar Sen

¹⁷Booth & Rownetree

¹⁸Organization for Economic Co-operation and Development (OECD)

¹⁹United Nations Development Programme (UNDP)

²⁰Kolmogorov–Smirnov

²¹SPSS26

²²Smart PLS3

²³Observable Variables or Indicators

²⁴Latent Variables or Constructs

²⁵Holland

²⁶Reliability

²⁷Factor Loadings

²⁸Factor Loadings

²⁹Cronbach Alpha

³⁰Composite Reliability

³¹Internal Consistency

³²PLS

³³Verts

³⁴Convergent Validity

³⁵Average Variance Extracted

³⁶Fornell and Larcker

³⁷Discriminant Validity

³⁸Cross Loading

³⁹Matrix

⁴⁰t-values

⁴¹R Squares (R²)

⁴²Q²

⁴³Stone & Geisser

⁴⁴Goodness Of Fit (GOF)

⁴⁵Tenenhaus et al